

ENVIRONMENTÁLNÍ EDUKACE V PROFESNÍ PŘÍPRAVĚ SOCIÁLNÍCH PEDAGOGŮ

Alena Jůvová

Problematika environmentální edukace, tedy výchovy a vzdělávání v oblasti environmentálních témat, zaujímá v současné společnosti stále důležitější postavení. Z obecného pohledu chápeme environmentální edukaci jako výchovu a vzdělávání, která zahrnuje poznatky jednak pedagogických disciplín a dále pak environmentální vědy, ekologie a koncepce udržitelného rozvoje (Jůvová, 2002). Po Světovém summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu (2002) je, kromě prioritní ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů (např. zastavení poklesu biodiverzity), stále patrnější orientace také na problémy ekonomické (průmysl, doprava, zemědělství) a především sociální (zdravotnictví, školství, postavení žen, národnostních menšin a původních obyvatel, problém chudoby). Je tedy zřejmé, že tato aktuální situace by měla být adekvátně reflektována také v přípravě sociálních pedagogů.

V přípravě pedagogických pracovníků zaměřených na sociální pedagogiku, do níž se zahrnuje i oblast volnočasových mimoškolních aktivit, se ukazuje nutnost rozšířit nabídku studijních oborů tak, aby korespondovala se společenskou poptávkou po vysokoškolsky erudovaných odbornících v těchto profesích. Nejde pouze o pracovníky center volného času, i když zde je zřejmě těžiště jejich práce největší, ale také o pracovníky stacionářů pro postižené, sociálních ústavů, lidí, kteří pracují v oblasti prevence sociálně patologických jevů, zaměstnance multikulturních institucí, romské asistenty a všechny ty, kdo mohou poskytovat pedagogickou intervenci v nejrůznějších oblastech.

Absolventi by měli být připraveni vykonávat svou profesi na základě moderních poznatků pedagogických a psychologických disciplín. Získat přípravu v rovině antropologické, sociologické, sociálně politické a managementu, které by měli umět aplikovat např. v rámci neziskového sektoru nebo při práci ve volnočasových zařízeních. Měli by vykonávat poradenskou a osvětovou činnost např. v oblasti environmentální edukace, multikulturní výchovy, managementu mimoškolních aktivit, mediace a probace, případně umět koordinovat aktivity, které spadají do širšího rámce sociální pedagogiky (práce s postiženými ve volném čase, krizová centra, problematika drogových závislostí, prevence sociálně patologických jevů).

Proces utváření odpovědného vztahu člověka k životnímu prostředí, který by sledoval současné trendy a cíle environmentální edukace, má svůj počátek již v útlém dětském věku, kdy se důraz klade zejména na emotivní stránku výchovného působení, zatímco později se začíná uplatňovat také informativní charakter pedagogického vedení. Odpovídající a kvalitní **environmentální vzdělání** se tedy dnes stává nutnou součástí životní cesty každého člověka. „*Smyslem environmentálního (ekologického) vzdělávání výchovy a osvěty (dále jen EVVO) je dosažení takového stavu, kdy jsou občané objektivně informováni o stavu a vývoji životního prostředí a získávají k prostředí vztah, který je základem šetrného a předvídatelného chování a jednání. To vyžaduje určité znalosti a dovednosti a hlavně silnou motivaci*“ (<http://www.ceu.cz/EDU/ma21/ma21.htm>). Podle koncepce EVVO, kterou uvádí Oddělení environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty Českého ekologického ústavu, vychází proces environmentální edukace z holistického pojetí výchovy a uskutečňuje se ve třech základních rovinách:

- ▶ **poskytnutí informací a vzdělání**, které jsou potřebné k ochraně životního prostředí – **ekologická gramotnost**;

- ▶ **vytvoření mravně a citově podloženého vztahu k prostředí** tak, aby směřoval ke způsobu života příznivému pro životní prostředí i pro jedince samého – **ekologická etika**;
- ▶ **zprostředkování takových dovedností**, které umožní ekologicky přijatelný způsob života – **praktická činnost pro životní prostředí**.

Přijetím **Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice** (2001), se požadavek **environmentálního edukace** stal oficiálně prezentovanou prioritou vládní politiky. Tento dokument vychází z příslušných zákonů, svým obsahem se dotýká všech resortů a je zaměřen především na pracovníky veřejné správy, děti a mládež, podnikatelský sektor a na veřejnost s předpokladem jejich svobodné a otevřené spolupráce. Podobně jako v zemích Evropské unie se mezi státní správou, samosprávou, veřejnoprávními institucemi, ziskovým i neziskovým sektorem utvářejí vzájemné vazby, které sledují společné zájmy zejména v oblasti environmentálního vzdělávání a při aktivním prosazování principů udržitelného rozvoje pro zdravý vývoj lidské populace (Becker, 2000). Zřejmá je také souvislost s mezinárodním programem UNESCO Vzdělání pro třetí tisíciletí, kde právě environmentální vzdělávání zaujímá významné postavení.

Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice (2001) je, podobně jako v ostatních evropských státech, založen na principech udržitelného rozvoje, které formulovala norská ministerská předsedkyně G. H. Brundtlandová v roce 1987: *„Udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti bez ohrožování možností budoucích generací uspokojovat své vlastní potřeby. Je v podstatě procesem změn, ve kterém jsou využívány zdroje, orientace vývoje technologií a transformace institucí zaměřeny na harmonické zvyšování současného i budoucího potenciálu uspokojování lidských potřeb a aspirací“* (Brundtland, G. H.: Our Common Future, Oxford University Press, Oxford, 1987, převzato z SPEVVO, Praha 2001).

Výchovně-vzdělávací cíle, které uvádí Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, korespondují také s dalšími dokumenty, jako je např. Šestý akční program Evropského společenství pro životní prostředí v Evropě „Životní prostředí 2010 – Naše budoucnost, naše volba“, dále pak Agenda 21 a český právní řád. Základní prioritou je především: *„Vybudovat komplexní fungující systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice, který se pozitivně projeví v šetrnějším přístupu společnosti k životnímu prostředí, a v důsledku toho také snížením nutných nákladů na životní prostředí a zapojení veřejnosti do řešení a odstraňování problémů životního prostředí“* (SPEVVO, 2001). V oblasti výchovy a vzdělávání dětí a mládeže je pak základním cílem naučit mladou generaci *„žít podle principů udržitelného rozvoje“* (SPEVVO, 2001).

Především jde o potřebu vytváření **teoretického základu**, který bude odpovídat současným poznatkům moderní vědy z oblasti přírodních i společenských věd (biologie, ekologie, environmentální vědy, filozofie, sociologie, ekonomie ad.). Dále pak *„zdůrazňovat souvislosti mezi poznatky a domýšlet možné důsledky jednání a chování a programově utvářet postoje k osobní odpovědnosti za stav životního prostředí, pěstovat dovednosti a návyky žádoucího jednání a chování v přírodním prostředí, působit na utváření názorů, postojů, hierarchii životních hodnot, životní styl, na pochopení kvality života, rozvíjet úctu a cit k živé i neživé přírodě a jedinečnosti života na Zemi, motivovat k aktivnímu zapojení do péče o životní prostředí“* (SPEVVO, 2001).

Další úkoly, které se týkají přípravy učitelů a pedagogických pracovníků a spadají tedy do kompetence především pedagogických fakult, jsou v **oblasti environmentální edukace** uvedeny v návrhu Akčního plánu Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2004 – 2006. Jde zejména o:

- ▶ podporu dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků oblast environmentálního vzdělávání, výchovy, osvěty a udržitelného rozvoje;
- ▶ zařazení principů environmentální edukace do profilu absolventa VŠ studijních programů pro přípravu pedagogických pracovníků;
- ▶ formulace standardů environmentální edukace pedagogických pracovníků na základě „environmentálního minima“ (viz <http://www.env.cz/env.nsf>).

Jak jsme již uvedli na začátku, takto stanovené požadavky by se tedy měly odrazit také ve studiu sociální pedagogiky. V bakalářském studiu sociální pedagogiky by se studenti měli alespoň rámcově seznámit s problematikou ekologie, environmentální vědy a se základními rysy koncepce udržitelného rozvoje tak, aby byli schopni adekvátně reagovat na současné cíle environmentální edukace a v práci sociálního pedagoga všech poznatků tvořivě využívat. V základním kurzu environmentální edukace by měla být diskutována tato základní témata:

1. Základní pojmy – ekologie a environmentální věda, environmentální edukace, ekologická výchova, environmentální výchova, výchova pro udržitelný rozvoj, ekopedagogika
2. Axiologická dimenze ekologie a environmentální vědy – ekologické vědomí, ekologická etika, dobrovolná skromnost, udržitelný rozvoj.
3. Teorie a metodika environmentální edukace v sociální pedagogice, environmentální osvěta v ČR, environmentální minimum, obsah, cíle a metody práce ekologické a environmentální výchovy a výchovy pro udržitelný rozvoj.
4. Vzdělávací programy pro ekologickou výchovu a environmentální edukaci
5. Zařízení pro environmentální edukaci – národní síť středisek a center environmentálního vzdělávání a osvěty PAVUČINA, nabídka výukových programů a aktivit ve volném čase dětí a mládeže.
6. Problematika ekologických hnutí – nejznámější ekologická hnutí a jejich program.
7. Základy legislativy v oblasti životního prostředí.
8. Základy managementu nevládních neziskových organizací činných v environmentální oblasti – typy občanských organizací, jejich vznik, řízení a financování, problematika fundraisingu.

Obor sociální pedagogika je možno, kromě Masarykovy univerzity v Brně, studovat v různých formách také na některých dalších univerzitách v České republice (např. Karlova univerzita, Univerzita Hradec Králové, Jihočeská univerzita, Univerzita Palackého, Ostravská univerzita), případně na některých vyšších odborných školách (Jabok, VOŠ pedagogická a sociální v Kroměříži, Praze, Litomyšli apod.) a na podobně zaměřených soukromých vysokých školách a institutech (IMS Brno). Za zmínku stojí např. Svatojánská kolej – Vyšší odborná škola pedagogická, která ve svých studijních programech nabízí volitelné předměty zaměřené na environmentální edukaci. Ve spolupráci se školou také zahájilo v roce 2000 svou činnost také Centrum ekologického výzkumu a výchovy ve Svatém Janu pod Skalou. Ve studijních programech výše uvedených institucí se objevuje především předmět ekologická výchova, případně soubor předmětů z oblasti environmentální edukace.

V souladu s předpokládaným rozvojem magisterského studijního programu sociální pedagogiky byla na Pedagogické fakultě zpracována koncepce specializace environmentální edukace. Tento studijní program byl akreditován MŠMT v září 2002. Předpokládaný počet studentů, kteří budou absolvovat tuto specializaci je 40 v každém ročníku pětiletého kombinova-

ného studia, obecný teoretický vstup v oblasti environmentálního vzdělávání absolvují všichni studenti (viz tabulka).

Forma studia	Studijní předmět	semestr/ počet kreditů
Bakalářské studium sociální pedagogiky	Základy ekologie a environmentálního vzdělávání	1/2
Bakalářské studium sociální pedagogiky – specializace ekologická výchova a environmentální vzdělávání	Úvod do ekologie a environmentální vědy	3/4
	Filozofické otázky současné environmentalistiky	4/4
	Ekologická výchova a environmentální vzdělávání v sociální pedagogice	4;5/6+6
	Praxe ve specializaci ekologická výchova a environmentální vzdělávání	6
Magisterské studium sociální pedagogiky – specializace ekologická výchova a environmentální vzdělávání	Koncepce udržitelného rozvoje v globalizovaném světě	8/5
	Repetitorium z ekologie a environmentální vědy	8/3
	Současné pojetí environmentálního vzdělávání v evropské dimenzi	9/5

Vzhledem k tomu, že environmentální edukace se stává jednou z priorit české vzdělávací politiky, je třeba na tuto situaci reagovat také zajištěním kvalitní přípravy pedagogických pracovníků v této oblasti. Pro pedagogický výzkum se tak otevírají další otázky a témata, na které je třeba hledat odpovědi například v komparacích studijních programů, hodnocení implementace přijatých dokumentů, případně sledování procesu utváření ekologického vědomí dětí i dospělých.

LITERATURA

Agenda 21 (www.env.ccebin.cz/publikace/3_agenda21)

BECKER, G. *Vom ökologischen Lernen zur Bildung für eine nachhaltige Entwicklung*. Osnabrück : Rasch, 2000. ISBN 3-934005-44-6.

HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století. Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno : Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0.

JŮVOVÁ, A. Ekologická výchova a environmentální vzdělávání ve volném čase. In NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno : Paido, 2002, ISBN 80-7315-012-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno : Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-3.

MOLDAN, B. (Ne)udržitelný rozvoj. Praha : Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0286-5.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice. Praha : MŽP, 2001. www.env.cz.

Šestý akční program Evropského společenství pro životní prostředí v Evropě „Životní prostředí 2010 – Naše budoucnost, naše volba“. Komise evropských společenství, Brusel 2001.

www.ecn.cz

www.env.cz

www.pavucina.cz

www.czp.cuni.cz